

ERMA RAMIĆ-KUNIĆ

LEKSIČKE RAZLIKE IZMEĐU ČAJNIČKOG I VRUTOČKOG EVANĐELJA U EVANĐELJU PO MATEJU

Sažetak: S obzirom na to da postoje činjenice koje svjedoče o tome da Čajnički rukopis zajedno s Vrutočkim, Pripkovićevim i Sofijskim čini posebnu podgrupu bosanskih evanđelja, u radu se fokusiralo na leksičke razlike između Čajničkog i Vrutočkog evanđelja u Evanđelju po Mateju. Pripkovićevo evanđelje nije uključeno u analizu zbog nedostupnosti autorici ovog rada, a Sofijsko evanđelje zbog nedostatka većeg dijela Evanđelja po Mateju. Date su i razlike između ova dva bosanska rukopisa u odnosu na staroslavenska kanonska evanđelja jer su leksičke razlike u kanonskim evanđeljima poželjan orijentir i korektiv. Analiza leksike Čajničkog evanđelja pokazuje brojne leksičke inovacije u odnosu na druga evanđelja iz bosanskog stabla. S druge strane, ovaj rukopis ima i primjere koji svjedoče o starini redakcije predloška s kojeg je ovo bosansko evanđelje prepisano. Primijećeno je da rukopis Čajničkog evanđelja pokazuje blisku vezu s Marijanskim evanđeljem, tj. da ovaj rukopis ima kao prethodnicu jedan rukopis koji je odražavao izravniju vezu s Marijanskim. Tokom analize ustanovljena su i leksička slaganja koja svjedoče o mogućoj vezi s bugarskim evanđeljima, a to bi moglo voditi ka pretpostavci da jedan od predložaka Čajničkog evanđelja ili vodi porijeklo s bugarskog terena, ili čuva varijante iz starijeg razdoblja, kao odjek makedonskog utjecaja.

Ključne riječi: Čajničko evanđelje, Vrutočko evanđelje, leksičke razlike (raznočtenija), bosansko stablo, staroslavenska kanonska evanđelja.

1. Uvodne napomene

Čajničko bosansko četveroevanđelje jedino je evanđelje koje je sačuvano u Bosni, a njegov rukopis danas se nalazi u Muzeju Crkve

Uspenja Bogorodice i Crkve Vaznesenja Hristovog u Čajniču. Čajnički rukopis prema osobenostima jezika datiran je u rano XV stoljeće, a nastao je na tlu istočne Bosne. Na istočnobosanski teren upućuje čuvanje, kao i pravilna upotreba slova jat. Jat se zadržava na etimološkom mjestu, mada ima i manji broj ikavizama, od kojih za neke postoje i lingvistička objašnjenja, a za drugi dio da su rezultat usvojenog manira ikavizacije pojedinih leksema u bosanskim kodeksima (v. Kuna 2008: 121). U okviru ovog rada pristupit će se leksičkoj analizi Čajničkog evanđelja u odnosu na Vrutočko četveroevanđelje. Naime, postoje indicije da ova dva rukopisa, zajedno s Pripkovićevim i Sofijskim, čine jednu zasebnu podgrupu bosanskih evanđelja, pokazujući razlike prema ostalim bosanskim evanđeljima. Jedna od činjenica koja ide u prilog ovoj konstataciji jeste da se u ova četiri bosanska evanđelja javlja isti tip “pogreške”. Ta poveznica između Čajničkog, Vrutočkog, Pripkovićevog i Sofijskog evanđelja vidi se u stihu Lk. 4:34, a to isto je i u stihu Mk. 1:24 (usp. Nakaš 2015: 654).

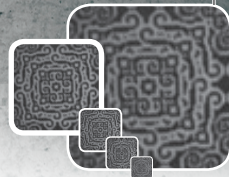
Lk. 4:34 *vêmb te koto esi, Sveti Bože* – imaju Čajničko i Vrutočko, a zajedno s Pripkovićevim evanđeljem, a za razliku od Divoševog, Kopitarovog, Nikoljskog evanđelja, te Hvalovog i Mletačkog zbornika, koji imaju *Sveti Boži*.¹

2. Dosadašnja proučavanja Čajničkog evanđelja

Čajničko evanđelje već je bilo predmet lingvističkog interesiranja. Istraživačima su posebnu pažnju privlačile dvije glagoljske stranice ovog rukopisa.² O Čajničkom evanđelju pisala je Vera Jerković u radu *Leksičke razlike između Čajničkog i Manojlovog jevanđelja* (1967), u kojem daje popis leksičkih razlika, naglašavajući da rad ne pretendi-

¹ Radit će se na digitalnim kopijama Čajničkog evanđelja koje je iz svoje kolekcije ljubazno ustupio Međunarodni Forum Bosne te na faksimiliranom izdanju Vrutočkog evanđelja, također u izdanju Međunarodnog Forumu Bosne.

² Vidjeti: V. Jagić, Arhiv XXV, 34; J. Hamm, Slovo 9–10, 66–72; J. Šidak, Glag. rukopis, 143–154; Vj. Štefanić, Naše starine III, 174–176.

ra na donošenje zaključka, niti donosi širu analizu leksike Čajničkog evanđelja. Čajničko evanđelje prvi put detaljno je obradila Vera Jerković u monografiji *Paleografska i jezička ispitivanja o Čajničkom jevanđelju* (1975). Ona je ukazala na osobenosti Čajničkog evanđelja s aspekta paleografije, ortografije, fonetike, morfologije i sintakse. O leksici Čajničkog evanđelja pisao je Andrej Pešikan u tekstu pod nazivom *Još jedan (četvrti) prepis druge verzije starosrpskih tetra i odnos ove verzije prema Čajničkom evanđelju* (1989), u kojem potvrđuje konstataciju V. Jerković o postojanju tri predloška s kojih je prepisano Čajničko evanđelje te ističe kako je tekst Čajničkog evanđelja zanimljiv i kao dokaz veza bosanskih i srpskih pisarskih škola.

U novije vrijeme od posebnog je značaja za filološke usporedbe faksimilirano izdanje Vrutočkog evanđelja, objavljeno u Forumu Bosne (2015). Ovo izdanje osim transliteracije sadrži i popratnu studiju o Vrutočkom evanđelju, u kojoj su donesena još neka zapažanja i o jeziku Čajničkog evanđelja, ali i o drugim evanđeljima iz bosanskog stabla.

3. Leksičke razlike između Čajničkog i Vrutočkog evanđelja

Istraživanje leksike Čajničkog evanđelja u ovom radu ograničeno je na Evanđelje po Mateju zbog nastojanja da se zaključci ograniče na jedan predložak, ili jednu ruku, tj. jednog od pet glavnih pisara teksta Čajničkog evanđelja. Proučavanje leksičkog fonda bosanskih evanđelja omogućava bolji uvid u leksiku crkvenih tekstova, ali i upućuje na moguće porijeklo (bliže ili dalje) predloška s kojeg je prepisan tekst evanđelja.

Vera Jerković pokazala je da je tekst Čajničkog evanđelja prepisan s tri predloška: prvi do strane 48a, približno Mt. 24:27; drugi od strane 48a do strane 129a, odnosno od Mt. 24:27 do Lk. 6:42; treći od str. 129a do posljednje sačuvane strane, tj. do 167. lista. Za najmanje jedan od njih, a na osnovu pravopisnih i nekih kodikoloških osobina

kao tip podjele teksta, pretpostavljeno je da predstavlja odraz doticaja bosanske s raškom tradicijom.

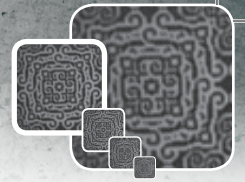
Na postojanje leksičkih varijanti (sinonimnih parova) u najstarijim rukopisima ukazao je u 19. stoljeću Šafarik, a na osnovu ranijih Jagićevih zapažanja (1913). Šafarikove tvrdnje postale su osnova za mnoge kasnije studije. Neki od istraživača postojanje sinonimnih parova pripisali su različitoj tipologiji knjiga (aprakosi ili četvero-evanđelja). Drugi ih, ipak, tumače kao osobinu različitih prepisivačkih škola u različitim epohama (Vondrak 1890; L'vov 1966), a treći ih tumače kao posljedicu slobode prevodioca, također i Ćirilove slobode (Verščagin 1971; Horalek 1954). Posebno se značajnom, za proučavanje sinonimnih parova u evanđelskom tekstu, pokazala studija T. Slavove (1989), koja je izolirala 125 leksičkih parova analizirajući njihovu raspodjelu u 35 rukopisa. O postojanju leksičkih varijanti i njihovoj evoluciji u staroslavenskom prijevodu evanđelja od kraja 10. i do početka 14. stoljeća govorio je i Josip Vrana (1993).

Čajnički rukopis pokazuje i jezičke sličnosti i jezičke razlike u odnosu na ostala evanđelja iz bosanske grupe. U svom istraživanju Divoševog evanđelja Irena Grickat ukazala je na leksičke karakteristike koje su zajedničke svim evanđeljima iz bosanskog stabla. U nastavku rada dati su primjeri iz Evanđelja po Mateju, koje Grickat navodi kao karakteristične za sve bosanske rukopise:

Mt. 22:19 svi bos. *klezъ* ili *sklezъ*, a neki drugi *obrazъ*, *čęto*,
 Mt. 24:39 svi bos. *potopъ* – drugi *voda*,
 Mt. 24:48 svi bos. *kъsnitъ* – drugi *muditъ*,
 Mt. 26:10 svi bos. *rrudъ daete* – drugi *truždaete*,
 Mt. 26:23 svi bos. *vъ trivli* – drugi *vъ solilo*,
 Mt. 27:26 svi bos. *tepъ prê dastъ* – drugi *bivъ*.³

³ Grickat, I. (1961–1962): “Divoševo jevanđelje. Filološka analiza”, *Južnoslovenski filolog*, knj. XXV, str. 227–295.

Tokom analize rukopisa Čajničkog evanđelja utvrđeno je da bi njena lista primjera zahtijevala izvjesne korekcije jer rukopis Čajničkog evanđelja u pojedinim primjerima, koje Grickat navodi kao “svi bosanski”, pokazuje odstupanja od ostalih rukopisa bosanske porodice. Razliku čine primjeri u Mt. 24:39, gdje rukopis Čajničkog evanđelja ima *voda* umjesto *potopv*, kao i u Mt. 26:23, gdje Čajnički rukopis ima *vb solio* umjesto *vb trivli*. I Vrutočki rukopis pokazuje slaganja s rukopisima bosanskog stabla u svim karakterističnim slučajevima navedenim u popisu Irene Grickat. Razliku čine samo tri primjera jer ovaj rukopis u odnosu na druge bosanske ima u Mk. 6:27 *voinv* umjesto *spekulatorv*, u Mk. 6:28 *na misê* umjesto na *bljudê* i u njemu je u stihu Lk. 5:19 izostavljeno *po srêdê* (v. Nakaš 2015: 650). Čajnički rukopis najviše različitosti pokazuje prema Vrutočkom evanđelju. Neke od tih razlika najvjerovatnije su posljedica većeg broja različitih predložaka koji su korišteni za Čajnički rukopis, od kojih neki najvjerovatnije nisu pripadali bosanskoj školi (Nakaš 2015: 654). Čajničko evanđelje sadrži, pored ostalih jezičkih razlika, i određeni broj leksičkih razlika u odnosu na Vrutočki rukopis, iako oba rukopisa nesumnjivo pripadaju bosanskom stablu. Čak i kad su neznatna, leksička odstupanja u tekstovima evanđelja bitna su za filijaciju jer za evanđelski tekst nisu karakteristične velike izmjene. Razlike na leksičkoj razini mogu svjedočiti o namjeri pisara da doda, ispusti, zamijeni ili premjesti određenu leksemu ili više njih. Prije nego se utvrdi da li se radi o namjernom mijenjanju (ili recenziji) evanđelskog teksta, neophodno je isključiti mogućnost da se radi o nehotičnoj prepisivačkoj pogrešci ili nerazumijevanju. U procesu prepisivanja evanđelskog teksta, na pojedinim mjestima primjetni su mehanički propusti pisara, a koji mogu biti posljedica njegovog umora ili nepažnje. Ako je u tekstu u neposrednoj blizini ponovljena jedna riječ, pisar zbog odvajanja pogleda od predložka može preskočiti nekoliko riječi ili čak redaka i nastaviti pisati kod sljedeće riječi (greške tipa *saut du mème au mème*). Osim toga, na njega djeluju i paralelna mjesta u evanđeljima pa se dešava da u tekst jednog evanđelja pređu sintaksički sklopovi i riječi koje se nalaze u tekstu drugog, a opisuju istu sekvencu Hristove misije, jer

su pisaru “ušli u uho”.⁴ Ali pisar najčešće griješi zbog utjecaja prethodnog konteksta.⁵ Nadalje, sama činjenica da je tekst Čajničkog evanđelja prepisan s više od jednog predloška otežava filološku analizu i otvara mogućnost različitih tumačenja o porijeklu predložaka. Dosadašnja istraživanja Čajničkog evanđelja (v. Jerković 1967, Pešikan 1989) pokazala su njegovu blisku vezu s raškom redakcijom, ali ne podjednako u svim dijelovima. Tekstualne paralele s raškom redakcijom očituju se najviše u Evanđelju po Marku.

U domenu leksike Čajničko evanđelje pokazuje u odnosu prema drugim bosanskim evanđeljima jače inoviranje, prije svega zamjenu grčkih leksema komponiranim crkvenoslavenskim, što upravo govori o predlošku, bar jednom, sa srpskog tla. Zapravo, Čajničko evanđelje predstavlja karakterističan primjer utjecaja srpskoslavenskog na bosanske kodekse pisane na teritoriji u neposrednom susjedstvu, mada u kasnijem vremenu, a takvi međusobni utjecaji su i inače opća karakteristika srednjovjekovnih južnoslavenskih književnosti (v. Kuna 2008: 121). O tome svjedoče i oni primjeri u kojima su grecizmi zamijenjeni njihovim ekvivalentima:

Mt. 12:20 *prvta* u Čajn., Div., Hval., Nik., Mlet., Mar., Zogr., dok se u Vrut. i Kop. javlja *lana v̄nam̄š̄a se ne ugasit̄* (λίνον)⁶, *plata* Ass.,

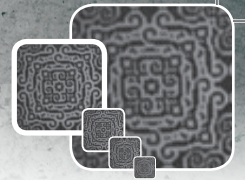
Mt. 26:23 *vb solilo* u Čajn., Kop., Sof., a Vrut. ima grecizam *vb trivli* (τρύβλιον).⁷

⁴ Ovakve su pogreške razmjerno česte. Jedan takav primjer je dodavanje riječi *skor̄p̄ija* u stihu Mt. 7:10 u Vrutočkom evanđelju pod utjecajem stiha Lk. 11:12.

⁵ Zbog toga što se u neposrednoj okolini stiha Lk. 11:34 više puta ponavlja riječ *pr̄osto*, sintagma *t̄lo sv̄tlo* zamijenjena je sa *t̄lo pr̄osto* već u Zografskom evanđelju.

⁶ Ovaj primjer zamjene grecizma u Čajničkom evanđelju ne mora biti posljedica kontakata sa srpskom tradicijom, budući da leksema *prvta* stoji već u stl. rukopisima. I zbog toga, leksema *prvta* jednako može biti dokaz bugarskog koliko srpskog utjecaja. Usp. Alekseev 2005: 67

⁷ Usp. prethodnu bilješku i raznočtenija u: Alekseev 2005: 143

Čajnički rukopis ima lekseme koje mogu upućivati na njegovu vezu s Marijanskim evanđeljem, tj. mogu upućivati na to da Čajnički rukopis ima kao prethodnicu jedan rukopis, koji je odražavao izravniju vezu s Marijanskim i to u Evanđelju po Mateju.

Mt. 9:12 *baêli*⁸ u Čajn., a *vrača* Vrut., Mar., Ass., Savv., Mir., Kop., Pripk., Hval., kao i u bugarskom Baničkom evanđelju.

Leksema *bali*⁹ varijanta je karakteristična za Marijansko evanđelje; u stihu Mk. 2:17 i Mk. 5:26 ili Lk. 4:23 u Marijanskom se javlja *bali*, a u svim ostalim kanonskim javlja se leksema *vračb*.

Mt. 8:28 *o^t žali* u Čajn., zajedno s Mar. (*otb žalii*), a *o^t grobv* u Vrut., Div., Nik., Kop., i ostalim staroslavenskim kanonskim evanđeljima – Ass. (*otb grobištō*), Zogr. (*otb grebištō*), Savv. (*otb groba*)¹⁰

U ovim stihovima Mk. 2:17, Mk. 5:26 Čajnički rukopis, također, ima leksemu *vračb*, kao i ostala kanonska evanđelja, što govori o različitim predlošcima. U Evanđelju po Marku vjerovatan je utjecaj predloška sa srpskog terena. Čajnički se rukopis slaže sa srpskim evanđeljem iz kolekcije Chester Beatty iz 13. stoljeća i Nikoljskim evanđeljem, idući protiv gotovo svih ostalih bosanskih rukopisa u leksičkim varijantama *vbzupiše* umjesto *vbzvaše* (Mk. 6:49), *pogruženiê* umjesto *krbčeniê* (Mk. 7:4), *jelinbaska* umjesto *poganyni* (Mk. 7:26).

Međutim, i u drugim dijelovima rukopisa otkriven je manji broj takvih slaganja, u stihu Mt. 25:1 *izidu vb srêtenie ženihi* u Čajničkom i Kopitarovom srpskom iz 16. stoljeća, te *vb sretenie ženiha* u Mletačkom zborniku, dok ostali rukopisi uključujući i kanonske imaju *protivu ženihi*. Potom, u stihu Lk. 4:4 svi bosanski rukopisi imaju za

⁸ Tako umjesto *baliê*, tj. gen. lekseme *balii*.

⁹ Voskresenskij (1896: 181) navodi da je leksema *balii* arhaizam koji se nalazi u Brižinskim listićima, Kločevu zborniku i Pogodinskom psaltiru.

¹⁰ Usp. Alekseev 2005: 49

razliku od kanonskih staroslavenskih dodatak *nb o vsakom̃ glagoli ishodečim̃ iz ust̃ Božih̃*, a samo Čajnički ga nema. Kako dodatak *iz ust̃* nemaju srpska evanđelja (Chest. s. iz 13. stoljeća i Kopitarovo srpsko iz 16. stoljeća), moglo bi se pomišljati na utjecaj predložka srpske škole (usp. Nakaš 2008: 655).

Pored veze Čajničkog rukopisa sa srpskim pisarskim školama, ovaj rukopis pokazuje određen broj primjera koji ga dovode u vezu s bugarskim rukopisima. O mogućoj vezi s bugarskim pisarskim školama svjedoči primjer *bukarie* koji se kao takav javlja samo još u bugarskom Baničkom evanđelju (Baničko: *bukarie* 7:29). Ostala bosanska, ali i srpska evanđelja na tom mjestu imaju *knižbnici*. Navedena slaganja svjedoče o mogućoj vezi s bugarskim evanđeljima, a to bi moglo voditi ka pretpostavci ili da jedan od predložaka Čajničkog evanđelja vodi porijeklo s bugarskog terena ili da čuva varijante iz starijeg razdoblja, kao odjek makedonskog utjecaja.

Mt. 7:29 *bukarie* Čajn., *bukvarie* Ban., *knižbnici* Pripk., Vrut., Mir., Mar., Ass., Zogr., Savv.

Na vezu Čajničkog evanđelja s bugarskom pisarskom tradicijom mogu upućivati i sljedeća slaganja ovog rukopisa s Baničkim bugarskim evanđeljem:

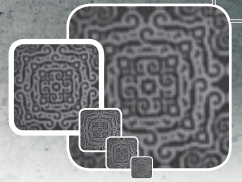
Mt. 10:10 *ni piri* Čajn., Ban., Nik., dok je *ni mošbni* u Vrut., Pripk., Kop., Hval., kao i Mar., Zogr.,

Mt. 10:10 *pište* Čajn., Ban., Kop., Hval., *fište* Nik., dok je *m̃zdê* u Vrut., Pripk., kao i Mar. (*m̃zdbi*),

Mt. 10:17 *uteput̃* Čajn., Ban., Hval., (*utep̃ot̃*) Ass., *ubijut̃* u Vrut., Mar.

Čajnički rukopis ima i primjere tekstulanih odstupanja od reprezentativnih bosanskih evanđelja:

Mt. 9:12 *baēli*: *baliē* u Čajn., a *vrača* Vrut., Kop., Pripk., Hval.,

Mt. 24:39 *voda* Čajn., *potopъ* u ostalim bosanskim rukopisima,

Mt. 26:23 *vb solio* Čajn., Kop., Sof., umjesto *vb trivli* kao u ostalim bosanskim rukopisima.

U Ev. po Mateju Čajnički rukopis pokazuje i određeni broj slaganja s Hvalovim zbornikom, a idući protiv većine ostalih bosanskih rukopisa:

Mt. 8:28 *o^t žali* u Čajn., Hval., a *o^t grobъ* u Vrut., Div., Nik., Kop.,

Mt. 8:32 *umrēše* u Čajn., Hval., *utopoše* u Vrut., Kop.,

Mt. 9:6 *lože* u Čajn. i Hval., *odarъ* Vrut., Kop.,

Mt. 10:10 *ni piri* Čajn. i Hval., *ni mošni* Vrut., Kop., Pripk.,

Mt. 10:17 *uteputъ* Čajn. i Hval., *ubijutъ* Vrut., Pripk., Kop.,

Mt. 10:19 *ne pečēte se* Čajn. i Hval. *ne pečalite se* Vrut.

Na stariju redakciju Čajničkog rukopisa upućuje i određeni broj leksičkih slaganja s kanonskim staroslavenskim rukopisima, a od kojih se Vrutočko evanđelje udaljava:

Mt. 11:4 *vbzvēstēta* Čajn., kao Mar., Ass., Zogr., Hval., Mir., a *povēdaita* Vrut.,

Mt. 7:15 *vbnemlēte* u Čajn., Mar., Ass., Zogr., a u Vrut. *bludite se*,

Mt. 9:3 *sv vlasimisaetb* Čajn., Hval., Mar., Ass., Zogr., dok je *si huli tvoritb* u Vrut. i Savv. (*hulitb*),

Mt. 8:33 *vbzvēstiše* u Čajn., Mir., Mar., Ass., Zogr., *povēdaše* Vrut. Kao Vrutočki rukopis ima jedino Savv.,

Mt. 9:2 *drvzai* u Čajn., Mar., Ass., Zogr., *upvai* Vrut. *nadvēi* sę Savv.,

Mt. 9:23 *sopbce* Čajn., Mar., Ass.,¹¹ a *vidēvb ju spēču* Vrut. i Savv. (*i vidē spēštq*). Kao Vrutočki rukopis ima jedino Savina knjiga i tu je najvjerovatnije riječ o nekoj vrlo staroj pogrešci u prijevodu (v. Nakaš 2015: 652). Jedno od objašnjenja sastojalo bi se u tome da treba pretpostaviti prijevoini stupanj o : ъ, kao uzrok interferencije *sopati* – *sřpati* i povod za zamjenu riječi *sopbcę* riječju *sřpęčq*, te bugarsko miješanje jusova $\pi > \Delta$.¹²

Mt. 10:42 *aminb* Čajn., Mar., Ass., Zogr., Mir.; dok Savv. i Vrut. *pravo*. U Evanđelju po Mateju u Čajničkom rukopisu javlja se samo stariji oblik *aminb*, dok se u Vrutočkom javlja i stariji oblik *aminb*, ali i mlađa varijanta *pravo*.¹³

Čajnički rukopis zajedno s reprezentativnim bosanskim evanđeljima pokazuje i slaganja s Asemanovim evanđeljem¹⁴, a od kojeg Vrutočko odstupa slažući se s nekim drugim od kanonskih evanđelja:

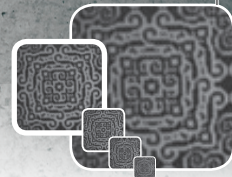
Mt. 25:46 *životb* u Vrut. i Kop, a zajedno s Nik., Sof. i Hval. kao u Mar., Zogr., Sav., a za razliku od Mlet., Pripk., Čajn. koji tu imaju *žizanb*,

¹¹ Za druga raznočtenija, između ostalog i *svirce* v. u: Alekseev 2005: 52

¹² Za ovu ponuđenu interpretaciju zaslužan je Josip Raos, kome se ovom prilikom zahvaljujem na svim korisnim sugestijama.

¹³ Više o tzv. preslavizmu pravo vidjeti u: Slavova 1989: 26–27.

¹⁴ Općenito se bosanska evanđelja najviše vežu za Ass., Zogr. a manje za Mar.

Mt. 10:17 *ubijutъ vi* u Vrut. i Pripk. kao u Mir. (36a), Mar. i Zogr., za razliku od Div., Kop., Nik., Hval., Mlet., Čajn. koji imaju *uteputъ vi* (usp. Nakaš 2015: 652).

4. Spisak leksičkih razlika

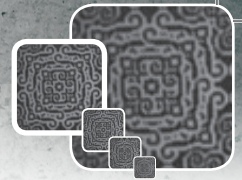
Primjeri iz Evanđelja po Mateju¹⁵

Broj stiha u Ev. po Mateju	Čajničko evanđelje	Vrutočko evanđelje
Mt. 7:15	В ЫНЕМЛѢТЕ (Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik., Kop.)	БЛУДНТЕ СЕ (Frol., kao i Jur., Vuk., Dobril.)
Mt. 7:27	ПОТАКНУШЕ СЕ (Kop., Nik., Hval., ПОТЬКНУШЕ СЕ Pripk., Savv. ПОТЬКЖ СЛ, Ban. ПОТЬКНЖШЛ)	ОПРЪШЕ СЕ (Mlet., Nik., Pripk., W148, Mar., Ass., Zogr., ОПЪРОШЛ Frol., kao i Vuk., Rh., Mr.)
Mt. 7:28	СЪВРЪШН	СКОПЪЧА (Mar., Ass., Zogr., Hval., Kop., Nik.)
Mt. 7:29	БУКАРНЕ (БОУКЪВАРНІЕ Ban.)	КННЖЪННЦН (Pripk., Vrut., Hval., Kop., Mir., Mar., Ass., Zogr., Savv. КЪННЖЪННКЪ, Frol. КЪННГЪЧНЛ)
Mt. 8:2	ПРНСТУПЛЬ (ПРНСТЖПЬ Mar., ПРНСТЯПЛЬ Ass., ПРНСТЖПЬ Zogr., Hval., Kop., Pripk.)	ПРНШЪЬ (Frol.)
Mt. 8:2	НСЪЧНСТН (НЩНСТНТН Mar., НЧНСТНТН Ass., Zogr., НСЧЫСТЫТН Hval.)	ОУНСТНСТН (Nik., Kop., Ban., Frol.) Savv. (НСТРЪЄБНТН).

¹⁵ U tabeli su predstavljene razlike između Čajničkog i Vrutočkog evanđelja, kao i njihova slaganja s kanonskim i drugim bosanskim rukopisima. Za primjere koji nisu potvrđeni u bosanskim rukopisima, korišten je kritički aparat u: *Evangelie ot Matfeja v slavjanskoj tradicii*, ur. A. A. Alekseev, Sankt Peterburg 2005.

Mt. 8:4	СВѢ__СТВО (СВѢТЕЛЬСТВО W148, СВѢДѢТЕЛЬСТВО Ban., СВѢДѢТЕЛЬСТВО Mir., СВѢДѢТЕЛЬСТВО Mlet.)	СВѢДѢННЕ (СВѢДѢННЕ Mar., Ass., Zogr., Savv., СВѢДѢННЕ Nik., Vuk., Hil., СВѢДЫНЫЕ Hval., СВНДНННЕ Кор., СВѢННЕ Pripk.)
Mt. 8:5	ПРНСТУПН (ПРНСТЖПН Mar., Ass., Zogr., Hval.)	ПРНДЕ (Frol., ПРНПАДЕ Savv.)
Mt. 8:6	ЗЛѢ	ЛУТѢ (ЛУТЫ Hval.) Кор., Nik., ЛЮТѢ Mar., Ass., Zogr., Savv.)
Mt. 8:13	НСЦѢЛѢТЬ	НСЦѢЛѢ (Hval., kao i Mar., Ass., Zogr.)
Mt. 8:15	ВЪСТА	ВЪСТАВЪШН (Hval.)
Mt. 8:16	ПРѢВѢШЕ	ПРНВЕДОШЕ (Hval.)
Mt. 8:20	ѢЗВН	ѢЗВННЕ (ѢЗВЫНЫ Hval., Mar., Ass., Zogr., Savv.)
Mt. 8:27	КАКО СЪ (КАКОВЪ СЪ Hval., kao Hval. imaju i Nik. i Pripk.)	КТО СН (КЪТО СЪ Mar., Zogr., КТО СЪ Кор.)
Mt. 8:28	ОНЪ ПОЛЬ (Mar., Zogr., Hval., Pripk.)	ОНУ СТРАНУ
Mt. 8:28	ѠГ ЖАЛН (Mar., Hval., жаль Ban.)	ѠГ ГРОБЪ (Div., Nik., Кор., Frol., Savv., ОТЪ ГРОБНШТЬ Ass., ОТЪ ГРЕБНШТЬ Zogr.)
Mt. 8:32	УМРѢШЕ (Hval., Ban. УМРѢША, УМРѢША Н УТОПОША Zogr.)	УТОПОШЕ (УТОПЖ Mar., Ass., Кор.) НЗМОРОША (Frol., Pg)
Mt. 8:33	ВЪЗВѢСТНШЕ (ВЪЗВѢСТНША Mar., Ass., Zogr., Hval.)	ПОВѢДАШЕ (ПОВѢДАША Savv.)
Mt. 9:2	ДРЪЗАН ЧЕДО (Mar., Ass., Zogr., Nik., Кор.)	УПВАН ЧЕДО (Frol.) (НАДЪЕН СЛ Savv.)
Mt. 9:3	ЕТЕР (Ass., Zogr., Hval., Ban., Frol.)	ННКОН (ЕДННН Mar. НЪСЦНН Savv.)
Mt. 9:3	СЪ ВЛАСНМНСАЕТЪ (Mar., Ass., Zogr., Hval., Div. ВЛАСВНМНСАЕТЪ, Ban. ВЛАСФНМЛѢТЪ)	СН ХУЛН ТВОРНТЬ (СЕ ХУЛНТЬ Savv., ХУЛНѢ БЕСѢДУЕТЪ Frol.)
Mt. 9:6	ЛОЖЕ (Mar., Ass., Hval.)	ОДАРЪ (Zogr., Savv., Кор., Ban., Frol.)

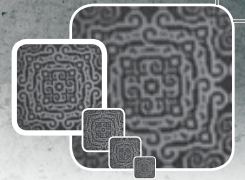

Mt. 9:12	баѣлн Чajн.	врача (Mar., Ass., Savv., Hval.)
Mt. 9:15	плакaтн ce (Mar., плакaты ce Hval.)	пocтн <тн> ce (Vk.)
Mt. 9:18	єтєрь (Ass., Hval., Nik., Kop.)	єдннѣ (Savv.)
Mt. 9:23	coпoцє (Mar., Ass., Hval.)	cпєћѣ (cвнрцa Zogr., cъплaщж Savv.)
Mt. 9:23	млѣвєщѣ (Mar., Ass., Zogr., Hval., Kop.)	клнчущн н плачущн ce
Mt. 9:35	cънѣмнщнхѣ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Nik., Ban.)	зборнщнхѣ (Ostr., Dobril., Vk.)
Mt. 10:10	нн пнрн (Hval., Ban.)	нн мoшнн (мoшѣны Mar., Zogr.)
Mt. 10:10	пнщє (Zogr. пнштa, Hval., Ban., Nik. фнщє)	мaздѣ (Mar., Frol.)
Mt. 10:17	нa cънѣмнщнхѣ (Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik., Ban.)	нa зборнщнхѣ ¹⁶ (Ostr., Frol. cъборѣхѣ)
Mt. 10:17	ѣтєпѣтѣ (Ass., Ban., Hval.)	ѣбнютѣ (Mar., Zogr., Kop.)
Mt. 10:19	нє пцѣтє (Mar., Ass., Zogr., Hval., Kop.)	нє пєчaлнтє
Mt. 10:31	лѣчѣшє (Mar., Zogr., Hval. лѣчѣшы, Div. лѣчєшн)	cѣлншн (Ass.)
Mt. 10:42	aмѣнѣ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Nik., Ban.)	пpaвo ¹⁷ (Frol., Dobril.)
Mt. 11:4	вѣзвѣcтѣтa (Mar., Ass., Zogr., Hval.)	пoвѣдaнтa (Ostr., Pg.)
Mt. 11:8	oѣблѣчєнa ce (Mar., Ass., Zogr., Hval., Kop.)	oдѣнa ce
Mt. 11:13	пpopкoшє (kao i Kop.)	пpopѣшє (Hval.)

¹⁶ зборнщнхѣ – ovaj leksički izbor T. Slavova određuje kao preslavizam (v. Slavova 1989: 104).

¹⁷ право – preslavizam (v. Slavova 1989: 26)

Mt. 11:17	пнскаѡомь (Mar., kao i Mir.)	свѣраѡомь (Zogr., Div., Кор., Nik., Frol.) Hval. сопѣѡомь
Mt. 11:17	не плакасте се	не плесасте (Mar., Zogr., Hval., Кор.)
Mt. 11:17	плакасте се	рндасте (Mar., Zogr., Hval., Кор.)
Mt. 11:20	не нмѣше покаѣннѣ	не покаѣше се (Hval.)
Mt. 11:21	врѣштн (kao i Кор.)	врѣтнщн (Hval.)
Mt.11:23	до ннѣнаго	до данашнаго (Hval.)
Mt. 12:1	прнде (Mar., Zogr., Hval., нде Кор.)	ѡждаше (Frol., kao i Mir.)
Mt. 12:8	гѣдь (Mar., Zogr., Hval., Кор., Nik.)	богѣ Vrut.
Mt. 12:22	гледаше (Mar., Zogr., Hval., Кор., Nik.)	вѣдѣтн Vrut.
Mt. 12:23	днвлаѡу се (Mar., Zogr., Hval., Pripk., Hval., Mlet., Кор., Nik., a također i Mir., Vuk., W148.)	ѡжасаѡу се (Pg.)
Mt. 12:29	прѣжѣе (kao i Кор.)	првне
Mt. 12:31	власнмнѣ (Zogr., Hval., Кор., Nik., власвнмнѣ Dan., Ban.)	ѡѡла (Mar., Ass., Savv.)
Mt. 12:38	етерн (Mar., Zogr., Hval., Кор., Nik.)	ннкон
Mt. 12:45	лѡѡьшнѡь (лѡѡьшнѡь Nik., kao i Rh., Mr., Bd., Vuk., лѡѡьше Mir.)	горьшнѡь (горьша Mar., Zogr., Hval., Кор.)
Mt. 12:47	етерь (Zogr., Hval., Кор., Nik.)	едннѣ (Mar.)
Mt. 13:32	сѣмень (Mar., Zogr., Кор., Nik.)	зелн (Hval.)
Mt. 13:40	коньчннѡу (Кор., коньчаніе Ban.)	сконьчанне (Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik.)
Mt. 14:2	вѣста	вѣскрьсе (Mar., Zogr., Hval., Кор., Nik.)
Mt. 14: 12	погрѣше є (погрѣса є Mar.)	погрѣбоше є (Zogr., погрѣбоше н Hval., Ban.)

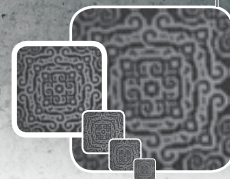

Mt. 14:20	КОШНИЦИ (Ass., Savv., Kop., КОШЪНИЦЪ)	коша (Mar., Zogr., Hval.)
Mt. 14:28	к тебѣ (Mar., Ass., Zogr., Div.)	к себѣ (Savv., Hval.)
Mt. 15:16	ѐдннѣ	ѐднначѣ (Hval.)
Mt. 15:19	лѹбодѣаннѣ	прѣлѹбоднѣннѣ
Mt. 15:31	нзѣ^ва	нзравнлева
Mt. 16:9	кошъниць (Zogr., Van., Kop.)	кошь (Mar., Hval.)
Mt. 16:16	жнваго (Mar., Ass., Zogr., Hval., Kop., Sof.)	вѣшнаго
Mt. 19:14	прнходнтн (Hval., Van.)	прнтн (Mar., Ass., Zogr., Nik., Kop.)
Mt. 19:29	наслѣднтѣ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval.)	наслыдѣствѹетѣ (наслѣдѣствоѹетѣ Sof.)
Mt. 21:14	прнвѣше	прнстѹпнвшѣ (прнстѹпншѣ Mar., Zogr., Hval., Kop., Nik. прнстоѹпншѣ Sof.)
Mt. 21:32	правѣднѣмѣ (Mar., Zogr., Div., Sof.)	правнѣмѣ (Hval., Kop., Nik., Frol.)
Mt. 21:33	дѣлатеремѣ	днлателемѣ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval.)
Mt. 21:39	нзврѣгѹ	нзведоше (нзведошѣ Savv., нзвѣѣ Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik., Kop., нзвѣше Sof.)
Mt. 21:42	вашню (Hval., Kop., Sof.)	нашню (Mar., Ass., Zogr., Savv.)
Mt. 23:22	сѹщнмѣ	сѹдѣщнмѣ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Sof., сѣдѣщнмѣ Nik., Kop.)
Mt. 23:25	кннгочн (Div., Kop.)	кннжннцн (Mar., Zogr., Hval.)
Mt. 23:27	кннгочнѣ (кѣннгѣѣ Zogr., Hval., Sof.)	кннжннцн (Mar.)
Mt. 23:29	кннгочнѣ (кѣннгѣчнѣ Zogr., Hval., кннжннкомѣ Kop.)	кннжннцн (Mar., Sof.)

Mt. 24:24	ИЗБРАННЕ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Sof.)	ВЪЗДАННЕ
Mt. 24:30	МНОГОЮ (kao i Kop.)	от. Vrut. ВЕЛЫЕЮ Hval. Sof.
Mt. 24:32	ВНДѢТЕ (kao i Kop.)	ВѢСТЕ (kao Hval., Sof.)
Mt. 24:39	ВОДА (Mar., Zogr., Savv.)	ПОТОПЪ (Ass., Hval., Kop., Sof., Ban., Frol.)
Mt. 24:43	ДАЛЪ (Hval., Ban.)	ОСТАВНЪ (Mar., Ass., Zogr., Savv., Div., Nik., Kop.)
Mt. 24:43	ХРАМА (Nik.)	ХРАМНИИ (Hval., Sof., Kop.)
Mt. 25:1	ВЪСРѢТЕННЕ	ПРОТНВУ (Sof., Hval., kao i Mar., Ass., Zogr., Savv.)
Mt. 25:18	НСКОПА	раскопа (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Sof., ѹкопа Kop.)
Mt. 25:16	СТВОРН	прѣобрѣте (Hval., Sof., kao i Mar., Ass., Zogr., Savv.)
Mt. 25:39	БОЛЕЩА (Mar., Zogr., Savv.)	БОЛЬНА (Hval., Sof., Kop., Nik., Ass., Ban., Frol., Pg.)
Mt. 25:46	ЖНЗАНЬ ¹⁸ (Ass., Ban., Ostr., Dbrš.)	ЖНВОЪ (Mar., Zogr., Savv., Hval., Nik.)
Mt. 26:2	НЪ ПРОПЕТНЕ (Mar., Hval.)	на распетне (Ass., Zogr., Savv., Nik., Kop.)
Mt. 26:3	ГЛѢМАГО (Frol., Pg.)	НАРНЦАЕМН (нарнацаемаго Mar., Ass., Zogr., Savv., нар(н)цаемаго Hval., нарнацаемн Nik. нарнацаема Sof.)
Mt. 26:7	МУРА (Kop., моуро Sof.)	ХРНЗМН (Hval.)
Mt. 26:7	МНОГОЦѢННАГО (многѣцѣнаго Sof.)	ДРАГН (ДРАГЫЕ Hval.)
Mt. 26:7	ВЪЗЛНВАШЕ	УЗЛНѢ (ВЪЗЛЫѢ Hval., ВЪЗЛѢа Sof.)
Mt. 26:10	СТВОРН (Mar., Sof.)	СЪДѢЛА (Ass., Zogr., Savv., Hval., Kop., Nik.)

¹⁸ жнзаны – preslavizam (v. Slavova 1989: 53).

Mt. 26:12	масть (Gl.)	χρῆζμῦ (Div., Nik.) μῦρο (Hval., Kor., Sof., Mar., Ass. мнро Zogr., мыро Savv.).
Mt. 26:23	рѹкѹ въ солнло (Kor., Sof. роукоу въ солнло)	въ троувл рѹкѹ (Hval. въ трыоувлы рѹкѹ)
Mt. 26:24	боле	добрне (Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval., Sof.)
Mt. 26:31	стадѣнне (Sof., kao i Pg., Frol.)	стада (Hval.)
Mt. 26:43	тежьцѣ (Mar.)	теготѣнѣ (Ass., Zogr., Savv., Hval., Sof., Ban.)
Mt. 26:51	ωτ сущнхъ (сжщтнхъ Mar., Ass., Zogr., Savv., Hval.)	ωτ стоещнхъ (Div., Nik.)
Mt. 26:59	свдѣтела (свѣдѣтелѣ Mar., Zogr., свѣдѣтелѣ Savv., Kor.)	свѣтельство (Ass., Hval., Div., Nik.)
Mt. 26:69	сдѣше (Mar., Ass., Zogr., Savv., Div., Nik., Kor.)	стоше (Hval.)
Mt. 26:73	по малѣ же (Pg., Cd)	по многѹ же (Hval., Sof., kao i Mar., не по мносѣ же Ass., Zogr. не по мнозѣ же Savv.)
Mt. 27:5	сребрѣннкн (среб(р)ннкъ Kor.)	сребро (Mar., Savv., Hval., Sof.)
Mt. 27:5	вѣдавѣ се (Savv., Kor.)	възвѣсн се (Mar., Zogr., Hval.)
Mt. 27:6	сребрѣннкн (Ban.)	сребро (Mar., Zogr., Savv., Hval.)
Mt. 27:6	въ корнавѹ (Hval.) карванж (Mar.)	въ корѣванѹ (Kor.)

Vrutočki rukopis pokazuje primjere u kojima se razilazi od Čajničkog evanđelja, a to su ujedno i mjesta u kojima se ono ne slaže s drugim bosanskim rukopisima, već s Frolovim evanđeljem.¹⁹

¹⁹ Frol. *Evangelie Frolova* (Tetra), (RNB F.n.I.14), r.-ksl., 14. Jh.; njegove varijante prema Mar. objavljene su u: *Evangelie ot Matfeja v slavjanskoj tradicii*, ur. A. A. Alekseev, Sankt Peterburg 2005.

Čajničko evanđelje u navedenim primjerima slaže se s ostalim bosanskim evanđeljima:

Mt. 7:15 *vbnemlête* u Čajn., Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik., Kop., dok Vrut. ima *bludite se*, kao i Frolovo evanđelje,

Mt. 8:2 *pristuplb* u Čajn., kao i u Mar. (*pristopb*) Ass. (*pristopl*) Zogr. (*pristopb*), Hval., dok Vrut. i Frol. imaju *priš^db*,

Mt. 8:5 *pristupi* u Čajn., Mar. (*pristopi*), Ass., Zogr., Hval., a za razliku od Vrut. gdje je *pride*, kao i u Frolovom evanđelju,

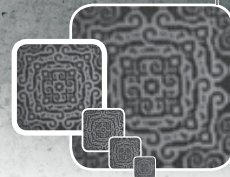
Mt. 9:2 *drvzai čedo* u Čajn., kao i u Mar., Ass., Zogr., Nik., Kop., Hval. *om.*, a u Vrut. i Frol. *upvai čedo*,

Mt. 12:1 *pride* u Čajn., Mar., Zogr., Hval., a za razliku od Vrut. i Frol. koji imaju *hoždaše*.

5. Zaključak

U radu se pokušava objasniti leksika srednjovjekovnog bosanskog teksta evanđelja i unutrašnjeg odnosa između bosanskih evanđelja, a fokus je usmjeren na blisku granu koju čine Čajničko i Vrutočko evanđelje, a zajedno s Pripkovićevim i Sofijskim evanđeljem. Leksičke razlike (raznočtenija) jedan su od pouzdanijih pokazatelja o porijeklu predloška s kojeg je tekst evanđelja prepisan. Analiza leksičkih razlika između Čajničkog i Vrutočkog evanđelja u Evanđelju po Mateju pokazuje:

1. Moguću vezu Čajničkog evanđelja s bugarskom pisarskom tradicijom. Naime, Čajnički rukopis pokazuje slaganja s Baničkim rukopisom bugarskog porijekla u stihu Mt. 7:29 *buka-*

rie (Baničko: *bukarie* 7:29), a ne *knižnici*, kao u ostalim bosanskim, ali i srpskim evanđeljima. Ova zapažanja vode ka pretpostavci da jedan od predložaka Čajničkog evanđelja vodi porijeklo s bugarskog terena.

2. Čajnički rukopis u Evanđelju po Mateju ima primjere koji potvrđuju njegovu blisku vezi s Marijanskim evanđeljem, a idući protiv ostalih staroslavenskih kanonskih evanđelja, a to bi moglo upućivati na to da Čajnički rukopis ima kao prethodnicu jedan rukopis koji je odražavao izravniju vezu s Marijanskim: Mt. 9:12 *baëli*<*balië* u Čajn., a *vrača* Vrut., Mar., Ass., Savv., Mir., Kop., Pripk., Hval., kao i u bugarskom Baničkom evanđelju. Leksema *balii* varijanta je karakteristična za Marijansko evanđelje; u stihu Mk. 2:17 i Mk. 5:26 ili Lk. 4:23 u Marijanskom se javlja *balii*, a u svim ostalim kanonskim javlja se leksema *vračv*. Mt. 8:28 *o' žali* u Čajn., zajedno s Mar., a *o' grobv* u Vrut., Div., Nik., Kop., i ostalim staroslavenskim kanonskim evanđeljima – Ass., Zogr., Savv. Treba napomenuti da bi detaljnija istraživanja mogla potvrditi vezu Čajničkog evanđelja s bugarskom pisarskom tradicijom kao i vezu s Marijanskim evanđeljem u Evanđelju po Mateju.
3. Vrutočki rukopis pokazuje primjere u kojima se razilazi od Čajničkog evanđelja, a to su ujedno i mjesta u kojima se ono ne slaže s drugim bosanskim rukopisima, već s Frolovim evanđeljem: Mt. 7:15 *vnemlête* u Čajn., Mar., Ass., Zogr., Hval., Nik., Kop., dok Vrut. ima *bludite se*, kao i Frolovo evanđelje; Mt. 8:2 *pristuplv* u Čajn., kao i u Mar. (*pristopv*), Ass. (*pristoplv*), Zogr. (*pristopv*), Hval., dok Vrut. i Frol. imaju *priš^dv*; Mt. 8:5 *pristupi* u Čajn., Mar. (*pristopi*), Ass., Zogr., Hval., a za razliku od Vrut. gdje je *pride*, kao i u Frolovom evanđelju; Mt. 9:2 *drvzai čedo* u Čajn., kao i u Mar., Ass., Zogr., Nik., Kop., Hval. *om.*, a u Vrut. i Frol. *upvai čedo*; Mt. 12:1 *pride* u Čajn., Mar., Zogr., Hval., a za razliku od Vrut. i Frol. koji imaju *hoždaše*.

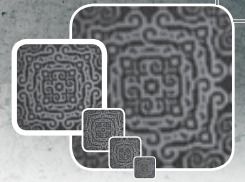
4. Navedene su pojave, zapravo, rezultat novije redakcije.²⁰

LEXICAL DIFFERENCES BETWEEN THE ČAJNIČE GOSPEL AND THE VRUTOK GOSPEL

Summary: This paper is a contribution to the clarification of the lexis of the medieval Bosnian texts of gospels and to the internal relation between Bosnian gospels. The paper was focused on a close branch of gospels – the Čajniče Gospel and the Vrutok Gospel, which are part of a larger group, together with two other gospels – the Gospel of Pripković and the Gospel of Sophia. Lexical differences are a trustworthy indicator of the origin of the template from which the text of the gospel was copied. The analysis of lexis of Čajniče Gospel and Vrutočko Gospel showed a possible relation of the Čajniče Gospel to the writing traditions of Bulgarian clerks. Namely, Čajniče handwriting shows an agreement with Banički handwriting, a handwriting of Bulgarian origin, which we see from Mt. 7:29 (Banički's: *bukarie* 7:29). This is not the same word as in other Bosnian, or Serbian gospels. These observations guide us to the assumption that one template of the Čajniče Gospel originates from Bulgarian territory. Čajniče handwriting in the Gospel of Matthew contains examples which testify of its close relation to the Gospel of Mary, while in the same time it is opposite to other old Slavonic canonical gospels. This could indicate that the Čajniče handwriting had a predecessor in a handwriting which contains a stronger relation to the Gospel of Mary than the other gospels: Mt. 9:12 *baēli* in Čajn., while *vrača* in Vrut., Mar., Ass., Savv., Mir., Kop., Pripk., Hval., as in the Bulgarian Banički Gospel. The lexeme *balii* is a version which is typical for the Gospel of Mary; it appears in the verses Mk 2:17 and Mk. 5:26 or Lk. 4:23 of the Gospel of Mary, while in all other canonical gospels it occurs as the lexeme *vračb*. Mt. 8:28

²⁰ Rad na leksičkoj analizi Čajničkog i Vrutočkog evanđelja u Evanđelju po Mateju usmjerio je na dalja istraživanja. Naime, za pojave koje predstavljaju razilaženja s ostalim bosanskim evanđeljima pretraživat će se srpska, najprije ona u kritičkom aparatu Miroslavljevog evanđelja (npr. Vukanovo, Hilendarsko), a zatim će se provjeravati i kritički aparat Aleksejeva i eventualna slaganja s Ban., Jur., Frol., Dobril. i Pogod.

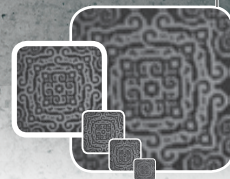

o'žali appears in Čajn., together with the Mar., while it appears as *o'grobo* in Vrut., Dan., Nik., Kop., and in other old Slavonic canonical gospels – Ass., Zogr., Savv. The insight in the lexis of the two Bosnian gospels proposes the conclusion that they are, probably, a result of different templates which the Gospel of Matthew was copied from.

Keywords: Čajniče Gospel, Vrutok Gospel, lexical differences, bosnian group of Gospels, Slavic canonical Gospels.

Popis kratica

- Mar.** – Marijansko evanđelje, X–XI stoljeće
Zogr. – Zografsko evanđelje, XI–XII stoljeće
Ass. – Asemanovo evanđelje, XI stoljeće
Savv. – Savina knjiga, X stoljeće
Čajn. – Čajničko evanđelje, kraj XIV ili početak XV stoljeća
Vrut. – Vrutočko evanđelje, posljednja četvrt XIV stoljeća
Pripk. – Pripkovićevo evanđelje, posljednja četvrt XIV stoljeća
Sof. – Sofijsko evanđelje, XV stoljeće
Hval. – Hvalov zbornik, 1404. god.
Mlet. – Mletački zbornik, početak XV stoljeća
Kop. – Kopitarovo evanđelje, druga polovina XIV stoljeća
Div. – Divovševo evanđelje, prva četvrt XIV stoljeća
Nik. – Nikoljsko evanđelje, posljednja četvrt XIV stoljeća
Mir. – Miroslavljevo evanđelje, kraj XII stoljeća
Frol. – Frolovo evanđelje, XIV stoljeće
Ban. – Baničko evanđelje, kraj XIV ili početak XV stoljeća
Pg. – Pogodinov psaltir, druga polovina XIV stoljeća
Vk. – Vukanovo evanđelje, kraj XII stoljeća
Mp. – Mokropoljsko evanđelje, sredina XIII stoljeća
Rh. – Raškohilandarsko evanđelje, kraj druge četvrti XIII stoljeća
Ostr. – Ostromirovo evanđelje, 1056/57 god.
Gl. – Galicko evanđelje, 1144. god.
Dobril. – Dobrilovo evanđelje, 1164. god.

Bibliografija

Izvori:

- Digitalne kopije Čajničkog evanđelja, Međunarodni Forum Bosne, Sarajevo
- Alekseev, Antonilij A. (2005): *Evangelie ot Matfeja v slavjanskoj tradicii*, Sankt Peterburg
- Kuna, Herta – Gošić, Nevenka – Grabar, Biserka – Jerković, Vera – Nazor, Anica (1986): *Hvalov zbornik (faksimil, transkript i komentar)*, Svjetlost – Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo
- Nakaš, Lejla (2014): *Vrutočko bosansko četveroevanđelje – priredila (i pogovor napisala) Lejla Nakaš; [transliteracija Mehmed Kardaš, prijevod pogovora Desmond Maurer]*, Međunarodni Forum Bosna, Sarajevo

Internetske stranice:

- <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/slav/aksl/marianus/maria.htm>
- http://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_search/
- http://www.europeana.eu/portal/en/record/9200114/BibliographicResource_3000096072536.html?q=%D0%9D%D0%91%D0%9A%D0%9C+

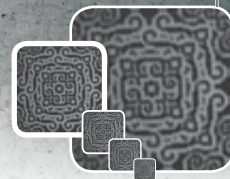
Rječnici:

- Cejtlin, Ralja Mihajlovna – Bláhova, Emilie – Večerka, Radoslav (1994): *Staroslavjanskij slovar' po rukopisjam 10–11 vv*, Izdatel'stvo "Russkij jazyk", Moscow

Literatura:

- Alberti, Alberto (2013): "Il lessico dei vangeli slavi e il 'testo di Pre-slav'. Alcune considerazioni sulla classificazione dei codici", *Contributi italiani al XV congresso internazionale degli Slavisti*, Minsk, 23–49
- Alekseev, Antonilij A. (1999): *Tekstologija slavjanskoj Biblii*, SPb.
- Alekseev, Antonilij A. (2005): *Evangelie ot Matfeja v slavjanskoj tradicii*, Sankt Peterburg
- Cejtlin, Ralja M. (1977): *Leksika staroslavjanskogo jazyka: opyt analiza motivirovannyh slov po dannym drevnebolgarskih rukopisej X–XI vv.*, Moscow
- Grickat, Irena (1961–1962): "Divoševo jevanđelje. Filološka analiza", *Južnoslovenski filolog*, knj. XXV, 227–295
- Horálek, Karel (1954): *Evangeliaře a Čtveroevangelia. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia*, Praha
- Kossek, Natalija V. (1984): *O leksike srednebolgarskih evangelii – Palaebulgarica* 8, No 3, 65–66
- Jagić, Vatroslav (1913): *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 19132 (Wien 19001).
- Jerković, Vera (1967): "Leksičke razlike između Čajničkog i Manojlovog jevanđelja", *Prilozi proučavanju jezika*, 23–27
- Jerković, Vera (1975): *Paleografska i jezička ispitivanja o Čajničkom evanđelju*, Matica srpska, Beograd
- Jovanović, Gordana (1980): "Najstarija srpska četverojevanđelja u svetlu nekih leksičkih osobnosti", *Južnoslovenski filolog*, br. 36, Beograd, 89–100
- Jovanović, Gordana (1980): "Nekoliko reči o proučavanju leksike starosrpskih jevanđelja", *Arheografski prilozi*, br. 2, 183–188
- Kuna, Herta – Gošić, Nevenka – Grabar, Biserka – Jerković, Vera – Nazor, Anica (1986): *Hvalov zbornik (faksimil, transkript i komentar)*, Svjetlost – Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo
- Kuna, Herta (2008): *Srednjovjekovna bosanska književnost*, Sarajevo, Forum Bosnae

- L'vov, Andrej S. (1966): *Očerki po leksike pamyatnikov staroslavjanskoj pis'mennosti*, Moscow
- Nakaš, Lejla (2014): *Vrutočko bosansko četveroevanđelje* – priredila (i pogovor napisala) Lejla Nakaš; [transliteracija Mehmed Kardaš, prijevod pogovora Desmond Maurer], Međunarodni Forum Bosna, Sarajevo
- Pešikan, Mitar – Jovanović, Gordana (1974–1975): “Tekstološki sastav i osnovne odlike teksta najstarijih srpskih četverojevanđelja”, *Južnoslovenski filolog*, br. 31, Beograd, 23–53
- Pešikan, Andrej (1989): “Još jedan (četvrti) prepis druge verzije starosrpskih tetra i odnos ove verzije prema Čajničkom jevanđelju”, *Južnoslovenski filolog*, br. 45, Beograd, 199–208
- Rodić, Nikola – Jovanović, Gordana – Bogradnović, Dimitrije (1986): *Miroslavljevo jevanđelje – kritičko izdanje*, Srpska akademija nuka i umjetnosti, Beograd
- Slavova, Tatjana (1989): “Preslavaska redakcija na Kirilo-Metodevija starobalgarski evangelski prevod”, *Kirilo-Metodevski studii*, VI, 15–129
- Vereščagin, Evgenii M. (1971): *Iz istorii vozniknovenija pervogo literaturnogo jazyka slavjan. Perevodčeskaja tehnika Kirilla i Mefodija*, Moskva
- Vrana, Josip (1993): “Evolucija leksičkih varijanata u staroslavenkom prijevodu evanđelja od kraja 10. stoljeća do početka 14. stoljeća”, *Slovo*, sv. 41–43 (1991–1993), 5–48, Zagreb
- Voskresenskij (1896): *Charakterističeskie čerty četyrech redakcij slavjanskogo perevoda Evangelija ot Marka po sto dvadcati rukopisjam Evangelija XI–XVI vv.*, Moskva